

УДК 657

Петрицька О.С.
кандидат економічних наук,
Хмельницький національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто діалектику та напрями розвитку економічного аналізу в сучасних умовах. Підкреслено, що змінюються завдання й функції аналізу. Нові об'єкти та завдання економічного аналізу потребують застосування адекватних їм методик та засобів дослідження економічних явищ і процесів, тобто подальшого розвитку економічного аналізу. Автор підкреслює, що в сучасних умовах господарювання особливої уваги потребують діагностичний аналіз, маркетинговий аналіз, аналіз інвестиційної діяльності підприємства, зовнішньоекономічний аналіз.

Ключові слова: аналіз, економічний аналіз, підприємство, розвиток, діагностичний аналіз, маркетинговий аналіз, інвестиційний аналіз.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены диалектика и направления развития экономического анализа в современных условиях. Подчеркнуто, что изменяются задания и функции анализа. Новые объекты и задания экономического анализа требуют применения адекватных им методик и способов исследования экономических явлений и процессов, то есть дальнейшего развития экономического анализа. Автор подчеркивает, что в современных условиях хозяйствования особого внимания требуют диагностический анализ, маркетинговый анализ, анализ инвестиционной деятельности предприятия, внешнеэкономический анализ.

Ключевые слова: анализ, экономический анализ, предприятие, развитие, диагностический анализ, маркетинговый анализ, инвестиционный анализ.

ANNOTATION

The article deals with the dialectics and directions of development of economic analysis in modern conditions. It is emphasized that the tasks and functions of the analysis are changing. New objects and tasks of economic analysis require the use of adequate methods and means of studying economic phenomena and processes, that is, further development of economic analysis. The author emphasizes that in modern conditions of management special attention is given to diagnostic analysis, marketing analysis, analysis of investment activity of the enterprise, external economic analysis.

Key words: analysis, economic analysis, enterprise, development, diagnostic analysis, marketing analysis, investment analysis.

Постановка проблеми. Трансформація суспільства, орієнтація на ринкові відносини та швидкі темпи інтеграційних процесів передбачають перегляд традиційного розуміння багатьох економічних категорій, переоцінку цінностей та критеріїв економічного життя, формування нового економічного мислення. Сучасним змістом наповнюється управління господарськими процесами, пріоритетними стають економічні важелі впливу. Це розширює сферу наукових досліджень загалом та зону застосування економічного аналізу зокрема. В сучасних умовах економічний аналіз стає вагомим інструментом оптимізації облікової, податкової, інвестиційної, кредитної, маркетингової політики підприємств. Значного трансформування зазнала методика економічного аналізу оцінювання фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення методологічної бази економічного аналізу зробили видатні вчені, зокрема М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І.П. Житна, В.І. Захарченко, В.М. Івахненко, Л.М. Кіндрацька, І.І. Каракоз, Є.В. Мних, А.Ф. Павленко, В.І. Самборський, Ю.С. Цал-Цалко, М.Г. Чумаченко, С.І. Шкарабан.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, висувають нові вимоги до організації та проведення економічного аналізу. Перед економістами постають нові, більш складні проблеми економічного аналізу та його теорії. Отже, нові об'єкти та завдання економічного аналізу потребують застосування адекватних їм методик та засобів дослідження економічних явищ і процесів, тобто подальшого дослідження розвитку економічного аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналітична наука перебуває в стані розвитку, що визначається об'єктивними причинами, пов'язаними зі змінами в економіці. За цих обставин вимагають уточнення, доповнення та адаптації до нових умов господарювання розроблені в попередні періоди методики економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарська діяльність підприємств, як і інші явища суспільного життя, потребує систематичного вивчення для успішного й ефективного управління. Одним зі способів вивчення діяльності є аналіз.

Як один із загальних методів пізнання природи й суспільства аналіз застосовується під час вивчення процесів, явищ та предметів у природі суспільства. Оскільки між різними предметами та явищами існує зв'язок, то аналіз необхідно доповнити синтезом, що забезпечить всебічне та глибоке їх дослідження.

Вивчення явищ природи та суспільного життя неможливе без аналізу. Завдяки аналізу ми краще розуміємо навколишній світ, сутність досліджуваних явищ та процесів. Аналіз є одним з основних методів пізнання об'єктивної дійсності.

Економічний аналіз – це комплексне вивчення роботи підприємств, їх підрозділів та інших господарських формувань для об'єктивного оцінювання її результатів та виявлення можливостей подальшого підвищення ефективності господарювання.

Виникнення економічного аналізу як засобу дослідження мікроекономічних явищ та процесів, його становлення та розвиток пов'язуються

безпосередньо з виникненням та розвитком бухгалтерського обліку й балансоведення, а також науки управління.

Становлення економічного аналізу зумовлене загальними об'єктивними вимогами й умовами, властивими виникненню будь-якої галузі знань.

По-перше, це задоволення практичної потреби, яка виникла у зв'язку з розвитком продуктивних сил, розширенням масштабів виробництва. Без комплексного всебічного економічного аналізу неможливо управляти складними економічними процесами та приймати оптимальні рішення.

По-друге, це пов'язане з розвитком економічної науки загалом. Економічний аналіз сформувався в результаті диференціації економічних наук. Раніше його функції (коли вони були порівняно не такими вагомими) виконували балансування, бухгалтерський облік, статистика. В рамках цих наук з'явилися перші найпростіші способи аналітичного дослідження. Проте для обґрунтування поточних та перспективних планів і прогнозів економічного й соціального розвитку підприємств з'явилась потреба комплексного дослідження діяльності підприємств.

Вищезазвані науки вже неспроможні забезпечити всі запити управління. Таким чином, виникла необхідність виділення економічного аналізу в самостійну галузь знань. З часом роль економічного аналізу значно зросла. Почалося комплексне аналітичне вивчення діяльності господарюючих суб'єктів. Аналіз став важливим засобом управління економікою підприємства, виявлення резервів підвищення ефективності діяльності.

В нашій країні становлення економічного аналізу слід віднести до ХХ століття, коли було здійснене розроблення основних теоретичних питань науки.

З початку ХХ століття проведена значна робота з розвитку теорії економічного аналізу та вдосконалення його методики. Фактично була підготовлена основа для нинішнього етапу, тобто економічного аналізу, що відповідає ринковим відносинам.

Як зазначає М.Г. Чумаченко, усе, що було розроблено раніше, становить надійний фундамент для практичного використання економічного аналізу за нових умов [1].

Сьогодні в Україні є багато підприємств, які перебувають у кризовому стані. Проблема неплатоспроможності є однією з найбільш актуальних проблем багатьох підприємств. Це обумовлює потребу виявлення факторів та причин їх фінансової неспроможності. Необхідно здійснювати постійний моніторинг (діагностичний аналіз) фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства, під якою розуміють спроможність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального

функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю, тобто на фінансовий стан підприємства впливає рівень збалансованості окремих структурних елементів активів та капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання. Оптимізація фінансового стану є однією з головних умов його успішного розвитку в майбутньому. Водночас кризовий фінансовий стан підприємства свідчить про серйозну загрозу настання його банкрутства.

Діагностика підприємства – це процес розпізнавання відхилень, дисфункцій та оцінювання фінансово-економічних аспектів і галузевих особливостей суб'єктів господарської діяльності, які включають цілеспрямований аналіз виробничо-господарської діяльності, достовірну інтерпретацію отриманих результатів та їх узагальнення у вигляді рекомендацій щодо розвитку підприємства [2].

Діагностика фінансового стану підприємства – це систематичне комплексне вивчення інформації про зміни у фінансовому стані підприємства та прогнозування можливого розвитку подій. Таким чином, діагностика фінансового стану підприємства є необхідною умовою його нормального функціонування.

Водночас методика діагностичного аналізу є недостатньо розробленою, потребують уточнення система показників, методи й процедури аналізу.

Ефективність діагностичного аналізу фінансового стану багато в чому залежить від якості, достовірності та повноти інформації, яка використовується у дослідженнях [3]. Існують різні підходи до створення інформаційного забезпечення діагностичного аналізу, які переважно орієнтуються на використання фінансової звітності та даних бухгалтерського обліку. Таке обмеження інформаційного забезпечення зменшує можливості аналізу та знижує його результативність. Залишаються нерозкритими важливі для об'єктивного оцінювання фінансового стану фактори, пов'язані з галузевою приналежністю господарюючого суб'єкта, технічним станом необоротних активів, які використовуються, змінами зовнішнього середовища бізнесу, тенденціями фінансового ринку, конкурентним оточенням тощо. Ігнорування цієї інформацією приводить до неправильного оцінювання фінансового стану підприємства. Отже, важливою є комплексність підходу до розроблення та впровадження системи діагностики фінансового стану підприємства, тобто дослідження за допомогою діагностичного апарату як статичного стану об'єкта, так і його розвитку в часі. Вхідною інформацією для наведеної системи діагностики є інформація, що надходить з внутрішнього та зовнішнього середовища об'єкта дослідження, а також інформація минулих періодів. Вимогами

до вхідної інформації є своєчасність, повнота, вірогідність, репрезентативність, цінність та доступність.

У сучасних умовах зростає роль аналізу як власного фінансового стану підприємства, так і його ділових партнерів. Головним джерелом інформації для цього стає бухгалтерська (фінансова) звітність. Одночасно виникає потреба розвитку методичних положень її аналізу, спрямованого на вдосконалення аналітичних можливостей окремих звітних форм, створення дієвих механізмів оцінювання негативних факторів, що впливають на фінансовий стан підприємств, а також вжиття своєчасних заходів щодо його оздоровлення.

Розвиток виробництва викликав необхідність модернізації виробничих потужностей, здійснення капітальних вкладень, визначення та пошуку джерел фінансування для інвестиційних проектів. Інвестиційна діяльність тією чи іншою мірою властива будь-якому підприємству. Під інвестиціями розуміють довгострокове вкладення ресурсів (фінансових чи матеріальних) у промисловість, сільське господарство та інші галузі економіки всередині держави та за кордоном з метою отримання прибутку.

Основною метою інвестиційної діяльності є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії інвестора (підприємства, компанії, фірми) на окремих стадіях його життєвого циклу, а також формування перспективної організаційної структури та інвестиційної культури. В успішності реалізації цієї мети значне місце посідає аналіз інвестиційної діяльності підприємства. На основі результатів інвестиційного аналізу розробляються та обґрунтовуються інвестиційна політика підприємства, його стратегія й тактика, приймаються інвестиційні рішення [4].

Особливої актуальності набувають методи аналізування та оцінювання ефективності інвестиційних проектів, а також дослідження впливу ефективності інвестицій на ефективність господарської діяльності підприємства, що реалізує інвестиційний проект. Отже, перспективним напрямом економічного аналізу стає інвестиційний аналіз. Необхідні подальша адаптація зарубіжного досвіду в цій галузі до реалій української економіки та розроблення власних комплексних методик інвестиційного аналізу, які враховують особливості функціонування вітчизняних підприємств.

Вагоме місце посідає сьогодні маркетинговий аспект діяльності підприємств. Маркетингова діяльність передбачає вирішення багатьох аналітичних завдань, пов'язаних з дослідженням ринку, його кон'юнктури тощо. Маркетингові дослідження дають змогу сформулювати виробничу програму, визначити сферу та механізми ділового партнерства в ресурсозабезпеченості та ресурсовикористанні, сервісному обслуговуванні тощо. Все більшого значення набуває потреба маркетингового аналізу, який є збором інфор-

мації про діяльність підприємства, вивчення її за декількома основними напрямками (товар, ціна, покупці, просування). Результати маркетингового аналізу використовують для вибору напрямів розвитку бізнесу загалом його складовою частиною економічного аналізу. Маркетинговий аналіз є одним з найбільш складних видів маркетингової діяльності, оскільки завжди містить елемент передбачення непростого та суперечливого соціально-економічного об'єкта – ринку [5].

Нині проблемою є те, що маркетинговий аналіз не проводиться на багатьох підприємствах, що негативно впливає на їх діяльність. Недостатнє вивчення потреби клієнтів може привести до виготовлення великої кількості продукції, яка не буде користуватись попитом, тобто знизяться обсяги продажу й взагалі погіршиться становище виробника. Через відсутність проведення маркетингового аналізу на підприємстві не будуть проаналізовані конкуренти, внаслідок чого підприємство не знатиме їх становища, а також того, що робити для того, щоби займати лідируючі позиції на ринку.

Також проблема торкнеться збуту продукції. Наприклад, не провівши аналіз покупців, підприємство може відвантажити продукцію ненадійній організації, яка не буде спроможна розрахуватися з ним. Через це підприємство буде нести збитки. Отже, для того, щоби такі проблеми не виникали на підприємстві, потрібно створювати відділ, який би займався маркетинговим аналізом, або назначати особу, яка б досліджувала це важливе питання.

Крім цього, існує проблема програмного забезпечення маркетингового аналізу. Вирішенням цього питання є вдосконалення інформаційного забезпечення маркетингової діяльності (створення маркетингових інформаційних систем та програмного забезпечення маркетингового аналізу).

Вагомим фактором розвитку національного виробництва є зовнішньоекономічна діяльність. Саме в процесі зовнішньоекономічної діяльності вирішуються важливі економічні проблеми, а саме забезпечення недостатніми ресурсами, новітнім обладнанням та технологіями. Вихід на зовнішні ринки спонукає виробників до підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції (послуг). Для оцінювання ефективності виконання зовнішньоекономічної діяльності підприємств необхідно володіти інструментарієм виконання економічного аналізу, метою якого є оцінювання стану та визначення резервів підвищення ефективності цієї діяльності на підприємстві.

Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності проводиться задля визначення тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків підприємства, ступеня пріоритетності зовнішньої торгівлі як сфери виробничої та комерційної діяльності підприємства, ступеня активності зовнішньое-

кономічної діяльності підприємства та ефективності його збутової діяльності. Цей показник включає індекс зміни обсягу реалізації продукції підприємства на зовнішньому ринку, індекс зміни частки експортних (зовнішньоторговельних) операцій в загальному обсязі реалізованої продукції, індекс зміни середньозваженої частки зовнішнього ринку продукції підприємства.

У сучасній науковій літературі, присвяченій аналізуванню та оцінюванню ефективності зовнішньоекономічної діяльності, більшість авторів дотримується думки про те, що такий аналіз слід робити окремо за її напрямками, а потім визначати загальний ефект усіх видів зовнішньоекономічної діяльності. Для підприємств, що діють на зовнішніх ринках, виокремлюють три групи показників ефективності, а саме показники ефективності експорту, ефективності імпорту, ефективності зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з тим, що традиційним критерієм ефективності ведення зовнішньоекономічної діяльності є прибуток, більшість показників за своєю економічною сутністю є показниками рентабельності, фондівдачі та оборотності активів. Погоджуємося з авторами праці [6] в тому, що в ринкових умовах підприємство, крім класичних показників, має використовувати для оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності показники економічної безпеки підприємства, що дасть змогу визначити вплив зовнішньоекономічних факторів на його фінансове становище, загальну ефективність діяльності, а також його платоспроможність.

Висновки. Економічний аналіз є динамічною розвиненою системою, яка перебуває на етапі розвитку. Завдання економістів полягає в тому, щоби, зберігши кращі традиції економічної думки, перейняти найбільш корисний досвід сучасного зарубіжного та вітчизняного аналізу й отримати дієвий інструмент для підвищення ефективності виробництва.

Подальший розвиток економічного аналізу потребує фундаментального перегляду низки методологічних підходів, збагачення його концептуальних положень результатами вітчизняних та західних наукових розробок, адаптованих до національних умов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічний аналіз: навч. посіб. / за ред. М.Г. Чумаченко. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2003. URL: <http://mmlib.net/knigi/ekonomika/kniga-25>.
2. Овчаренко Ю.А. Діагностування економічної безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_90.
3. Ковальчук Т.М., Вергун А.І. Діагностичний аналіз фінансового стану: теорія та методологія. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2015. № 5 (1). URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/kovalchuk-vergun-diagn-analiz-2015.pdf>.
4. Спілник І.В., Загородна О.М. Аналіз інвестиційної діяльності підприємства за даними фінансової звітності. Економічний аналіз. 2013. Т. 14 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14(2)_14).
5. Бойко О.В., Герасимяк Н.І. Місце та роль маркетингового аналізу в процесі прийняття управлінських рішень. Економічний аналіз. 2012. Т. 11 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(2)_11).
6. Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2012_2_12.

REFERENCES:

1. Chumachenko M.H. (2003). Ekonomichnyi analiz. Available at: <http://mmlib.net/knigi/ekonomika/kniga-25>.
2. Ovcharenko Yu.A. (2015). Diahnostuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. Efektyvna ekonomika. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_90.
3. Kovalchuk T.M. (2015). Diahnostychnyi analiz finansovoho stanu: teoriia ta metodolohiia. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. Available at: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/kovalchuk-vergun-diagn-analiz-2015.pdf>.
4. Spilnyk I.V. (2013). Analiz investytsiinoi diialnosti pidpriemstva za danymy finansovoi zvitnosti. Ekonomichnyi analiz. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14(2)_14).
5. Boiko O.V. (2012). Mistse ta rol marketynhovoho analizu v protsesi pryiniattia upravlinskykh rishen. Ekonomichnyi analiz. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(2)_11).
6. Vakulchik O.M. (2012). Analiz efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva. Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2012_2_12.

Petrytska O.S.
*Candidate of Economic Sciences,
Khmelnytskyi National University*

THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC ANALYSIS IN MODERN CONDITIONS

The article deals with the dialectics and directions of development of economic analysis in modern conditions. It is emphasized that the tasks and functions of the analysis are changing. New objects and tasks of economic analysis require the use of adequate methods and means of studying economic phenomena and processes, that is, further development of economic analysis.

In modern conditions of management, special attention is given to diagnostic analysis, marketing analysis, analysis of investment activity of an enterprise, external economic analysis.

In Ukraine, there are many enterprises that are in a crisis situation. The problem of insolvency is one of the most pressing problems of many enterprises. This necessitates the identification of the factors and the reasons for their financial insolvency. It is necessary to carry out continuous monitoring (diagnostic analysis) of the financial condition of the enterprise.

Development of production caused the necessity of modernization of production capacities, implementation of capital investments, identification and search of sources of financing for investment projects implementation. Investment activity is one way or another inherent in any enterprise. Particularly relevant are the methods of analysis and evaluation of the effectiveness of investment projects, as well as the study of the impact of investment effectiveness on the efficiency of economic activity of an enterprise implementing an investment project.

A significant place occupies today the marketing aspect of the activities of enterprises. Marketing activity involves solving many analytical tasks related to market research. Marketing analysis becomes an integral part of economic analysis.

An important factor in the development of national production is foreign economic activity. The analysis of the state of foreign economic activity is carried out in order to determine the trend of the development of foreign economic relations of the enterprise. In market conditions, the enterprise, in addition to classical indicators, should use indicators of economic security of an enterprise to assess the effectiveness of the foreign economic activity.

An economic analysis is a dynamically developed system that is at the development stage. Further development of economic analysis requires a fundamental revision of a number of methodological approaches, enrichment of its conceptual provisions with the results of domestic and Western scientific developments, adapted to national conditions.